فصلنامه ایده های نوین روانشناسی
دوره ۲۳، شماره ۲۷، زمستان ۱۴۰۳

رابطه تصویر بدنی، ترس از ارزیابی منفی و تیپ شخصیتی با گرایش به اعتیاد

ناهید بابائی امیری ، علی اکبر صلاحی، ساناز سالخورده*

۱گروه روانشناسی، واحد یادگار امام (ره)، دانشگاه آزاد اسلامی، شهر ری، ایران.
۲استادیار، گروه روانشناسی، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
۳ گروه روانشناسی، واحد علوم تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

چکیده

هدف پژوهش حاضر تعیین رابطه بین تصویر بدنی، ترس از ارزیابی منفی و تیپ‌های شخصیتی با گرایش به اعتیاد در دانشجویان بود. این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش انجام نیز توصیفی از نوع هم‌بستگی بود. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات تهران به تعداد ۴۸۳۹۴ بودند که از بین آن‌ها تعداد ۳۳۰ نفر به روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند. ابزارهای گردآوری اطلاعات پرسشنامه‌های گرایش به اعتیاد وید و بوچر (۱۹۹۲)، تصویر بدنی کش و پروژینسکی (۱۹۹۷)، ترس از ارزیابی منفی واتسون و فرند (۱۹۶۹) و تیپ‌های شخصیتی راتوس (۱۹۸۷) بود. برای توصیف داده‌ها از میانگین و انحراف استاندارد و برای استنباط یافته‌ها نیز از آزمون هم‌بستگی پیرسون و رگرسیون چندگانه استفاده شد. نتایج پژوهش نشان داد که بین ترس از ارزیابی منفی با گرایش به اعتیاد هیچ رابطه معنی‌داری وجود ندارد ($P > ۰/۰۵$) اما بین تصویر بدنی و تیپ‌های شخصیتی با گرایش به اعتیاد رابطه مثبت معنی‌داری وجود داشته و علاوه بر آن این دو متغیر در ترکیب با یکدیگر نزدیک به ۱۵ درصد از نمرات گرایش به اعتیاد را پیش‌بینی می‌کنند ($P < ۰/۰۱$).

کلید واژه‌ها: تصویر بدنی، ترس از ارزیابی منفی، تیپ‌های شخصیتی، گرایش به اعتیاد، دانشجویان

* نویسنده مسئول: Sanazsp52@gmail.com

[Downloaded from jnip.ir on 2026-11-13]

مقدمه

مصرف مواد مخدر به‌عنوان یک موضوع برجسته و جدی در حوزه پزشکی و روان‌پزشکی مطرح بوده که به‌شکل قابل‌توجهی نیز در سطح جهانی گسترش یافته است. این بحران، زندگی‌های بی شماری را ویران کرده و اختصاص منابع مالی قابل‌توجهی را برای مبارزه با پیامدهای ویرانگر آن و جبران خسارات وارده، ضروری می‌سازد (لوچر[1] و همکاران، ۲۰۲۰). متأسفانه تعداد افرادی که قربانی مصرف مواد مخدر می‌شوند، همچنان رو به افزایش است (آدامز[2] و همکاران، ۲۰۱۷). این بحران افراد را در وضعیت‌های مختلف اجتماعی_اقتصادی، جنسیتی، سطوح مختلف تحصیلاتی و سنین متنوع درگیر می‌سازد اما یکی از گروه‌هایی که در برابر این معضل بیشتر از سایرین آسیب‌پذیر هستند، جوانان‌اند. این گروه به دلایل متعددی از جمله فشارهای دوران تحصیل، مشکلات مالی، بحران هویت، ماجراجویی، تنوع‌طلبی، فشار همسالان و موارد دیگری ازاین‌دست، در مقایسه با سایر اقشار جامعه بیشتر در خطر درگیر شدن با مواد مخدر قرار می‌گیرند (علی‌پور و همکاران، ۱۴۰۱).

اعتیاد به مواد مخدر یا سوءمصرف مواد از نظر مفهومی به شرایطی اشاره دارد که در آن فرد علی‌رغم آگاهی از پیامدهای زیانبار مصرف آن را ادامه می‌دهند که این موضوع منجر به طیف وسیعی از تغییرات فیزیکی، روانشناختی و رفتاری در فرد می‌شود (عقدکی و صدیقی ارفعی، ۱۴۰۲). ویژگی اصلی این حالت، از دست دادن مفهوم خودتنظیمی[3] و کنترل خویش است یعنی فرد به تدریج مصرف مواد مخدر را بیشتر کرده و در کنترل و مدیریت آن ناتوانی حس می‌کند (لوچر و همکاران، ۲۰۲۰). این مسئله را نوعی واکنش بدن به مصرف مداوم ماده مخدر معرفی نموده‌اند که هر دو مؤلفه فیزیولوژیکی[4] و روانشناختی[5] را در بر می‌گیرد (آپالکووا[6] و همکاران، ۲۰۲۱). از نظر فیزیولوژیکی اعتیاد به عنوان پاسخ و سازگاری بدن به قرار گرفتن

[1]. Lüscher
[2]. Adams
[3]. Self-Regulatory
[4]. Physiological
[5]. Psychological
[6]. Apalkova

[Downloaded from jnip.ir on 2026-11-13]

مداوم در معرض مواد اعتیاد آور است که منجر به تغییر در عملکرد بدن نیز می‌شود. این سازگاری منجر به طیف وسیعی از علائم فیزیکی، از جمله دردهای بدنی، کناره‌گیری و انزوا و تغییرات مغزی می‌گردد (میلر[1] و همکاران، ۲۰۲۰). از نظر روانشناختی نیز اعتیاد با میل مداوم به استفاده از مواد علی‌رغم پیامدهای منفی و همچنین مشغله و وسواس فکری برای بدست آوردن و استفاده از آن مشخص می‌شود. این وابستگی روانی اغلب منجر میل شدید، سرخوشی و اختلال در عملکرد شناختی و سندروم تحمل ـنیاز به دریافت مقادیر بیشتر برای دستیابی به همان اثرات لذت بخش‌ـ می‌گردد (نادری‌فر و همکاران، ۱۴۰۳).

اعتیاد به موادمخدر آسیب‌های بسیاری را هم بر مسیر رشد و تعالی جامعه و هم برای تک تک اعضای آن به‌همراه دارد. این معضل منجر به فروپاشی خانواده‌ها، انحراف بسیاری از نوجوانان و جوانان، گسترش بیماری‌ها، خسارات اقتصادی و حتی مرگ‌ومیر فراوانی می‌شود (قدرتی و همکاران، ۱۴۰۱) اما مسئله مهم‌تر آنجاست که سن شروع به مصرف مواد کاهش یافته و مصرف آن نیز در اقشار مختلف مردم رواج یافته است (ترکمانی و همکاران، ۱۴۰۱) اما شدت این فاجعه زمانی مشخص می‌شود که تأثیر مخرب آن را بر جوانان و دانشجویان که نیروی فعال و مولد جامعه هستند، بررسی کرد. در همین زمینه تحقیقات شیوع‌شناسی نشان می‌دهند که نرخ شیوع مصرف سیگار، مشروبات الکلی و مواد مخدر در میان دانشجویان ایرانی به صورت چشم‌گیری در حال افزایش است (کامکار و همکاران، ۱۳۹۹؛ دژکام و همکاران، ۱۴۰۱).

با توجه به پیامدهای ناسازگارانه مصرف مواد مخدر، پرداختن به عوامل مرتبط با این پدیده حائز اهمیت دو چندانی است. پژوهشگران علل گرایش به مواد مخدر را به ترکیبی از عوامل جسمانی[2]، زیست‌شناختی[3]، روان‌شناختی، اجتماعی[4]، فرهنگی[5] و خانوادگی، نسبت می‌دهند اما در این بین پژوهشگران بر نقش تصویر بدنی[6] تأکید ویژه‌ای داشته‌اند (بهزاد و همکاران، ۱۳۹۴؛ رن[7] و همکاران، ۲۰۱۸؛ رمسیر وینتر[8] و همکاران،

1. Miller
2. Physical Factors
3. Biological
4. Social
5. Cultural
6. Body Image
7. Ren
8. Ramseyer Winter

[Downloaded from jnip.ir on 2026-11-13]

۲۰۱۹؛ استراند[1] و همکاران، ۲۰۲۱). تصویر بدنی دربرگیرنده‌ی تمام افکار، باورها و احساسات خودآگاه و ناخودآگاه[2] فرد در مورد وضعیت جسمانی خود است (رن و همکاران، ۲۰۱۸).

پژوهشگران مختلف تصویر بدنی را به‌عنوان تصویر ذهنی یا بازنمایی ذهنی[3] فرد از ظاهر بیرونی خود تعریف می‌کنند که این بازنمایی جنبه‌های مختلف ادراکی[4]، شناختی[5] و رفتاری[6] را در بر می‌گیرد. جنبه ادراکی به دیدگاه یا باور فرد نسبت به ویژگی‌های فیزیکی و وضعیت جسمانی اشاره دارد. جنبه شناختی شامل عناصر روان‌شناختی مرتبط با نحوه درک فرد از ظاهر فیزیکی خود است، مانند احساس اضطراب و نگرانی[7] نسبت به ظاهر فیزیکی خود و در نهایت، مؤلفه رفتاری یا عملکردی نیز به الگوهای رفتاری مربوط می‌شود که در آن فرد ممکن است به دلیل تصویر منفی بدن، از موقعیت‌های اجتماعی اجتناب می‌کند (سبری و همکاران[8]، ۲۰۲۱). مفهوم تصویر بدنی و ابعاد جنبه‌های مختلف آن اثر قابل توجهی را بر عملکرد فرد و کیفیت زندگی وی در بخش‌های مختلف دارند زیرا این‌گونه به‌نظر می‌رسد که افراد ناراضی از تصویر بدنی، بیشتر درگیر رفتارهای ناسالمی مانند رژیم‌های غذایی افراطی، ورزش بیش از حد و سوء مصرف مواد می‌شوند و عمدتاً این رفتارها را به عنوان مکانیسم‌های مقابله‌ای برای مقابله با احساسات منفی مرتبط با تصویر ضعیف بدنی مورد استفاده قرار می‌دهند (استراند و همکاران، ۲۰۲۱).

اما علاوه بر تصویر بدنی، یکی دیگر از عوامل مرتبط با تمایل به مصرف مواد مخدر، ترس از ارزیابی منفی[9] است (اسدی و نجفی، ۱۳۹۷؛ طلعت و اسلام[10]، ۲۰۱۲). این ترس باعث ایجاد حالت رکود شناختی[11] می‌شود، که به‌موجب آن افراد اطلاعاتی را که با ترس‌هایشان همسو است را اولویت قرار می‌دهند، مسئله‌ای که مانع از توانایی آن‌ها در پذیرش ایده‌های جدید می‌شود (غفار زاده و همکاران، ۱۴۰۱). ترس از ارزیابی

1. Strand
2. Unconscious
3. Mental Representation
4. Perception
5. Cognition
6. Behavior
7. Anxiety and Worry
8. Sebri
9. Fear of Negative Evaluation
10. Talat & Aslam
11. Cognitive Decline

[Downloaded from jnip.ir on 2026-11-13]

منفی اغلب موجب می‌شود که افراد توجه خود را در درجه اول به تهدیدات بالقوه و قضاوت‌های اجتماعی اختصاص دهند که در نتیجه آن ظرفیت شناختی[1] آن‌ها کاهش یافته و منجر به آسیب‌پذیری شناختی آن‌ها می‌گردد (داونینگ[2] و همکاران، ۲۰۲۰). این قبیل آسیب‌پذیری‌ها می‌توانند بر گرایش فرد به انجام رفتارهای پرخطر اثرگذار باشند زیرا ترس از ارزیابی منفی در این افراد موجب کناره‌گیری و انزوای اجتماعی آن‌ها می‌شود. این انزوا نه تنها ترس و اضطراب آنها را تقویت می‌کند، بلکه دسترسی آنها را به شبکه‌های حمایتی نیز محدود می‌کند. اثرات ترکیبی این موارد احتمال گزایش به سمت مصرف موادمخدر را به‌عنوان یک مکانیسم مقابله‌ای برای فرار از ترس و تنهایی افزایش می‌دهد (اسدی و نجفی، ۱۳۹۷).

اما در کنار عوامل مطرح‌شده، نمی‌توان از تأثیر شخصیت[3] و تیپ‌های مختلف شخصیتی بر تمایل به مصرف مواد، به‌آسانی گذر کرد. اساساً هر فردی دارای ویژگی‌ها، خلق‌وخو[4]، توانایی‌ها و صفات متمایزی است که الگوهای رفتاری، مکانیسم‌های مقابله‌ای[5] و نوع پاسخ‌های او را به محرک‌های درونی و بیرونی شکل می‌دهد. این ویژگی‌های منحصربه‌فرد در مجموع شخصیت یک فرد را تشکیل می‌دهند (لی[6] و همکاران، ۲۰۲۰). روانشناسان از یک نظام طبقه بندی برای درک و تجزیه و تحلیل تیپ‌های شخصیتی استفاده می‌کنند که مطابق با آن شخصیت به الگوهای مختلفی تقسیم می‌شود که مهم‌ترین و رایج‌ترین آن‌ها دو تیپ متمایز B و A می‌باشد (کراپلین[7] و همکاران، ۲۰۲۳). در این تقسیم‌بندی هر تیپ شخصیتی با مجموعه‌ای منحصر به فرد از ویژگی‌ها مشخص می‌شود که بر نحوه تفکر، احساس و رفتار فرد تأثیر می‌گذارد که درک این تیپ‌های شخصیتی و صفات متمایز آن‌ها می‌تواند بینش‌های ارزشمندی در مورد نحوه تعامل افراد با محیط خود و کیفیت تصمیم گیری آن‌ها ارائه دهد (کاتاهیرا و همکاران[8]، ۲۰۲۰). شخصیت‌های تیپ A اغلب به‌عنوان رقابت‌پذیر، جاه‌طلب و دائماً عجول توصیف می‌شوند. این افراد انگیزه بالایی دارند و دائماً با یک حس فوریت مواجه هستند اما با این حال، انگیزه شدید آن‌ها می‌تواند منجر به سطوح بالایی از استرس و

1. Cognitive Capacity
2. Downing
3. Personality
4. Moods
5. Coping Mechanisms
6. Li
7. Kräplin
8. Katahira

[Downloaded from jnip.ir on 2026-11-13]

اضطراب در آن‌ها گردد. از سوی دیگر، شخصیت‌های تیپ B اغلب صبور، آرام و خونسرد هستند. آن‌ها به اندازه افراد نوع A جاه طلب نیستند و تمایل دارند رویکردی آرام‌تر به زندگی داشته باشند (اوریوردان و همکاران[1]، ۲۰۲۳).

هر فردی در مواجهه با موقعیت‌های استرس‌زا، تحت تأثیر تیپ شخصیتی خاص خود، واکنش‌های رفتاری و عاطفی منحصربه‌فردی از خود نشان می‌دهد. این واکنش‌های عاطفی نه‌تنها به‌عنوان پایه‌ای برای اختلالات روانی[2] عمل می‌کنند، بلکه بر بروز بیماری‌های جسمانی و مشکلات رفتاری نیز تأثیر می‌گذارند (حیدری و همکاران، ۱۴۰۱). در همین زمینه محمدنژاد و سلیمانی (۱۳۹۸) در جریان مطالعاتی که بر روی ۴۰۰ دانشجوی مقطع کارشناسی و ارشد دانشگاه ارومیه انجام‌شده بود، نشان دادند که، بین تیپ شخصیتی با آمادگی به اعتیاد رابطه مستقیم و معنی‌داری وجود دارد که این نتایج در مطالعات عظیمی و سلیمانی (۱۳۹۹)، صادق زاده و صداقت (۱۳۹۹)، سلیمانی و همکاران (۱۴۰۰)، سکورا[3] و همکاران (۲۰۲۰) نیز تکرار شد.

با عنایت به‌تمام مطالب بیان شده باید اشاره نمود که اعتیاد به مواد مخدر به‌عنوان یک پدیده و معضل اجتماعی، از شیوع قابل توجه و روز افزونی در میان جوانان برخوردار است. معضلی که اثرات مخربی بر سلامت جسمانی، روانی، تحصیلی، اجتماعی و عاطفی آن‌ها دارد که این‌قبیل اثرات و پیامدها انجام پژوهش در این حوزه را ضروری می‌سازد. از سوی دیگر تحقیق در مورد اعتیاد به مواد مخدر جوانان برای تعیین میزان شیوع، درک عوامل مؤثر، شناسایی مداخلات کاربردی و نیز تعیین سیاست‌های مفید به‌جهت پیشگیری از گرایش آنها به مصرف مواد مخدر حائز اهمیت بسیاری است. علاوه‌بر آن باتوجه به فقدان پژوهش در زمینه بررسی این متغیرهای در قالب یک مدل منسجم انجام این پژوهش بیش از پیش ضروری به‌نظر می‌رسد. بنابراین مطالعه حاضر با هدف تعیین رابطه بین تصویر بدنی، ترس از ارزیابی منفی و تیپ‌های شخصیتی با گرایش به اعتیاد دانشجویان انجام شد.

[1]. O’riordan
[2]. Psychopathy
[3]. Skóra

[Downloaded from jnip.ir on 2026-11-13]

مواد و روش کار

این مطالعه از نقطه نظر هدف، کاربردی و از لحاظ روش پژوهشی نیز توصیفی‌هم‌بستگی از نوع رگرسیون بود. جامعه هدف این مطالعه را دانشجویان دختر و پسر دانشگاه علوم تحقیقات به تعداد ۴۸۳۹۴ نفر تشکیل می‌دادند که در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۲ در مقاطع و رشته‌های مختلف این دانشگاه تحصیل می‌کردند. باتوجه به جدول کرجسی و مورگان و نیز با توجه به این مسئله که تباچنیک و فیدل[1] (۲۰۰۷) حجم مناسب نمونه برای مدل‌های رگرسیونی را مطابق با فرمول $N > ۵۰ + ۸m$ ارائه نموده‌اند؛ بنابراین تعداد ۳۳۸ نفر از دانشجویان به‌صورت در دسترس انتخاب شدند که پس از حذف پرسشنامه‌های مخدوش، تعداد نهایی به ۳۳۰ نفر رسید. فرآیند جمع‌آوری داده‌ها به این صورت بود که ابتدا پرسشنامه‌های مربوطه در گوگل فرم تدوین شد، سپس از طریق فضای مجازی در گروه‌های دانشجویی اقدام به توزیع پرسشنامه شد و پس از ارائه توضیحات مربوط به اهداف پژوهش، از دانشجویان تقاضا گردید تا نسبت به تکمیل آن اقدام نمایند. ملاک‌های ورود به پژوهش دانشجو دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات، رضایت و تمایل به حضور در مطالعه و ملاک خروج از پژوهش نیز عدم تکمیل دقیق و صحیح پرسشنامه بود. در این مطالعه امکان دسترسی به نتایج پرسشنامه برای داوطلبان، رعایت اصل رازداری و امانت‌داری به‌عنوان اصول اخلاقی پژوهش مد نظر پژوهشگران قرار داشت. در نهایت و پس از دست‌یابی به نمونه مورد نیاز، اطلاعات جمع‌آوری شده، در دو سطح توصیفی: میانگین، انحراف استاندارد و استنباطی: آزمون همبستگی پیرسون و رگرسیون چندگانه به کمک نرم‌افزار 27-اس‌پی‌اس‌اس[2] مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

ابزار سنجش

مقیاس آمادگی به اعتیاد:

مقیاس گرایش به اعتیاد توسط وید و بوچر[3] (۱۹۹۲) به منظور ارزیابی میزان تمایل و گرایش به اعتیاد، تدوین شده است. این مقیاس دارای ۴۱ گویه بوده (۳۶ گویه اصلی و ۵ گویه دروغ‌سنج) که برمبنای یک

[1]. Tabachnick & Fidell
[2] SPSS
[3]. Weed & Butcher

[Downloaded from jnip.ir on 2026-11-13]

پیوستار لیکرتی ۴ درجه‌ای از کاملاً مخالفم (۰) تا کاملاً موافقم (۳) نمره‌گذاری می‌شود. گویه‌های شماره ۲۱، ۱۵، ۱۲ و ۶ دارای نمره‌گذاری معکوس می‌باشند و حداقل نمره در این مقیاس برابر با صفر و حداکثر آن نیز برابر با ۱۰۸ خواهد بود و نمرات بالاتر به‌منزله آمادگی بیشتر فرد پاسخ‌دهنده برای اعتیاد می‌باشد و برعکس. این مقیاس از دو عامل کلی تشکیل شده است. در عامل اول (آمادگی فعال) بیشترین ماده‌ها به‌ترتیب مربوط به رفتارهای ضد اجتماعی، میل به مصرف مواد، نگرش مثبت به مواد، افسردگی و هیجان‌خواهی بوده و عامل دوم (آمادگی منفعل) بیشترین ماده‌ها مربوط به عدم ابراز وجود و افسردگی می‌باشد. در نسخه اولیه مقیاس، روایی محتوایی و صوری آن مورد تأیید قرار گرفت، هم‌چنین ضریب پایایی آن نیز با روش آلفای کرونباخ ۰/۹۰ محاسبه گشت. این مقیاس توسط زرگر و همکاران (۱۳۸۷) در جامعه ایرانی هنجاریابی شد. در جریان این مطالعات، این مقیاس دو گروه معتاد و غیرمعتاد را به‌خوبی از هم متمایز کرد. به‌علاوه به‌عنوان روایی همگرا، نمرات این آزمون را با نمرات مقیاس ۲۵ ماده‌ای فهرست علائم بالینی بررسی و هم‌بستگی ۰/۴۵ را گزارش نمودند که مطلوب و معنی‌دار است، پایایی این مقیاس را نیز با روش آلفای کرونباخ محاسبه و در سطح ۰/۹۰ مطلوب گزارش کردند. هم‌چنین در پژوهش کامکار و همکاران (۱۳۹۹) نیز پایایی این مقیاس به‌روش آلفای کرونباخ بررسی و در سطح ۰/۸۶ گزارش شد. در این پژوهش نیز پایایی این مقیاس به‌روش همسانی درونی بررسی و در سطح ۰/۹۶ عالی به‌دست آمد.

پرسشنامه تصویر بدنی:

پرسشنامه تصویر بدنی در سال ۱۹۹۷ توسط کش و همکاران[1] طراحی و تدوین شد. این پرسشنامه شامل ۶۹ گویه بوده و نگرش نسبت به ظاهر فیزیکی را در ۱۰ مؤلفه ارزیابی ظاهر (آیتم‌های ۵-۱۱-۲۱-۳۰-۳۹-۴۲-۴۸)؛ گرایش به ظاهر (آیتم‌های ۱-۲-۱۲-۱۳-۲۲-۲۳-۳۱-۳۲-۴۰-۴۱-۴۹-۵۰)؛ ارزیابی تناسب (آیتم‌های ۲۴-۳۳-۵۱)؛ گرایش به تناسب (آیتم‌های ۳-۴-۶-۱۴-۱۵-۱۶-۲۵-۲۶-۳۴-۳۵-۴۳-۴۴-۵۳)؛ ارزیابی سلامت (آیتم‌های ۷-۱۷-۲۷-۳۰-۴۵-۵۴)؛ گرایش سلامت (آیتم‌های -۸-۹-۱۸-۱۹-۲۸-۲۹-۳۸-۵۲)؛ گرایش بیماری (آیتم‌های ۳۷-۴۶-۴۷-۵۵-۵۶)؛ رضایت بدنی (آیتم‌های ۶۱-۶۹)؛ وزن ذهنی (آیتم‌های ۵۹-

[1]. Cash

[Downloaded from jnip.ir on 2026-11-13]

۶۰) و دل‌مشغولی با اضافه وزن (آیتم‌های ۱۰-۲۸-۵۷-۵۸) مورد ارزیابی قرار می‌دهد. این پرسشنامه براساس یک پیوستار لیکرتی ۵ درجه‌ای از کاملاً مخالفم (نمره ۱) تا کاملاً موافقم (نمره ۵) نمره‌گذاری می‌شود که البته آیتم‌های ۴۲-۴۸-۲۳-۳۲-۴۰-۴۹-۳۳-۶-۱۵-۱۶-۲۵-۳۴-۴۳-۱۷-۳۰-۴۵-۲۸-۳۸-۳۷-۴۷ دارای نمره‌گذاری معکوس هستند. در پژوهش آرگریدس و کالی[1] (۲۰۱۳) همسانی درونی مولفه‌های این پرسشنامه بین ۰/۷۶ تا ۰/۸۶ و پایایی بازآزمون آن‌ها را نیز بین ۰/۷۵ تا ۰/۹۴ گزارش شد. در ایران نیز طی مطالعه رقیبی و میناخانی (۱۳۹۰) همسانی درونی کل پرسشنامه و مولفه‌های آن بین ۰/۷۵ تا ۰/۹۳ به‌دست آمد. در این پژوهش نیز پایایی این پرسشنامه به‌روش همسانی درونی بررسی و در سطح ۰/۸۸ مطلوب محاسبه شد.

پرسشنامه ترس از ارزیابی منفی واتسون و فرند (۱۹۶۹)

پرسشنامه ترس از ارزیابی منفی در ۳۰ گویه توسط واتسون و فرند[2] (۱۹۶۹) تدوین شد. این پرسشنامه ادراک فرد از نحوه ارزیابی دیگران را در ۳۰ عبارت با پاسخ‌های بلی یا خیر مورد سنجش قرار می‌دهد. در این پرسشنامه ۱۷ عبارت پاسخ مثبت و ۱۳ ماده پاسخ منفی وجود دارد. شیوه نمره‌دهی در این پرسشنامه بدین صورت است که برای پاسخ بلی نمره صفر و برای پاسخ خیر نمره ۱ در نظر گرفته می‌شود، به‌همین دلیل دامنه نمرات بین ۰ تا ۳۰ می‌باشد و نمره بالاتر نشان‌دهنده ترس بیشتر از ارزیابی منفی توسط دیگران است. در پژوهش‌های واتسون و فرند (۱۹۶۹) روایی صوری و محتوایی این پرسشنامه تأیید شد. برای سنجش پایایی آن نیز از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد و در سطح ۰/۹۸ عالی گزارش گردید. در ایران نیز مهرابی‌زاده هنرمند و همکاران (۱۳۷۸) از طریق روایی سازه این پرسشنامه را از طریق تحلیل عاملی تأییدی بررسی و مطلوب گزارش نمودند و پایایی آن‌را نیز در نمونه‌ای از دانشجویان بررسی و ۰/۸۶ گزارش نمودند. هم‌چنین در پژوهش بیانلو و جعفری هرندی (۱۴۰۰) همسانی درونی این پرسشنامه ۰/۷۹ گزارش شد. در این پژوهش نیز پایایی این پرسشنامه به‌روش همسانی درونی بررسی و در سطح ۰/۸۱ مطلوب به‌دست آمد.

[1]. Argyrides & Keli
[2]. Watson & Friend

[Downloaded from jnip.ir on 2026-11-13]

پرسشنامه تیپ‌های شخصیتی:

برای ارزیابی تیپ‌های شخصیتی از پرسشنامه ۲۵ سوالی تیپ‌های شخصیتی A و B راتوس و نوید[1] (۱۹۸۹) استفاده شد. جهت تکمیل این پرسشنامه با توجه به وجود یا عدم وجود هر ویژگی، یکی از گزینه‌های "بلی" یا "خیر" را انتخاب می‌کنند که به پاسخ بلی، "نمره یک" و به پاسخ خیر، "نمره صفر" تعلق می‌گیرد. در این پرسشنامه نمره متوسط، ۱۳ در نظر گرفته می‌شود. نمرهٔ بیشتر از ۱۳ تمایل به تیپ A و نمره کمتر از ۱۳ تمایل به تیپB ، نمره کمتر از ۵ تمایل شدید به تیپ B و نمره بیشتر از ۲۰، تمایل شدید به تیپ A را نشان می‌دهد. روایی محتوا و پایایی این آزمون در مطالعات انجام‌شده در ایران مورد تأیید قرار گرفته و ضریب پایایی آن ۰/۷۷ گزارش شده است. همچنین ضریب پایایی این آزمون در مطالعات انجام‌شده در خارج از ایران نیز ۰/۸۰ گزارش شده است. در مطالعه شرافت و همکاران (۱۳۹۲؛ به‌نقل از آل‌بویه و جعفری، ۱۴۰۰) این ابزار توسط گروهی از متخصصان (روان‌پزشکان و روانشناسان بالینی) از نظر اعتبار صوری و محتوا بررسی و مورد تأیید قرار گرفت، ضمناً پایایی ابزار نیز از طریق بازآزمون مورد بررسی و با r =۰/۸۱ مورد تأیید قرار گرفت. در این پژوهش نیز پایایی این پرسشنامه به‌روش همسانی درونی بررسی و در سطح ۰/۷۹ مطلوب به‌دست آمد.

یافته‌ها

در این مطالعه تعداد ۳۳۰ نفر از دانشجویان شرکت داشتند که از این تعداد، ۲۰۳ نفر معادل ۶۱/۵ درصد از نمونه را دانش‌آموزان دختر و ۱۲۷ نفر معادل ۳۸/۵ درصد را دانش‌آموزان پسر تشکیل می‌دادند. علاوه‌بر آن از میان نمونه شرکت‌کننده در پژوهش ۱۴۶ نفر معادل ۴۴/۲ درصد را دانشجویان مقطع کارشناسی، ۱۶۲ نفر معادل ۴۹/۱ درصد را دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد و ۲۲ نفر معادل ۶/۷ درصد را دانشجویان مقطع دکتری تشکیل می‌دادند. در ادامه و در جدول شماره ۱ یافته‌های توصیفی از جمله میانگین، انحراف معیار، ضرایب کجی[2] و کشیدگی[3] و علاوه بر آن ضرایب هم‌بستگی گزارش شده است.

[1]. Rathus & Nevid
[2]. Skewness
[3]. Kurtosis

[Downloaded from jnip.ir on 2026-11-13]

جدول ۱. جدول توصیفی و ماتریس هم‌بستگی متغیرهای پژوهش

متغیر	کمترین	بیشترین	میانگین	انحراف استاندارد	کجی	کشیدگی	۱	۲	۳	۴
۱. گرایش به اعتیاد	۰	۱۰۴	۳۳/۹	۱۳/۲	۰/۴	-۰/۹	۱			
۲. تصویر بدنی	۱۷۸	۳۰۲	۲۲۹/۶	۲۲/۴	۰/۵	-۰/۲	** -۰/۳۹	۱		
۳. ترس از ارزیابی منفی	۰	۳۰	۱۷/۴	۵/۶	-۰/۳	۰/۷	۰/۰۴	-۰/۰۹	۱	
۲. تیپ‌های شخصیتی	۱	۲۵	۱۱/۳	۴/۹	۰/۶	۰/۳	۰/۱۶**	۰/۱۸**	۰/۴۱**	۱

* p ≤0/05 ** p ≤0/01

همان‌گونه که در جدول شماره یک نیز مشاهده می‌شود ضرایب کجی و کشیدگی در محدوده بین ۲- الی ۲+ می‌باشد که نشانگر نرمال بودن توزیع داده‌ها می‌باشد (لوین[1]، ۲۰۱۱). علاوه‌بر آن بین تصویر بدنی (۰/۰۱ > P، ۰/۳۹- = r)، و تیپ‌های شخصیتی (۰/۰۱ > P، ۰/۱۶ = r) با گرایش به اعتیاد به مواد مخدر ارتباط معنی‌داری مشاهده می‌شود اما بین ترس از ارزیابی منفی با گرایش به اعتیاد هیچ‌گونه ارتباط معنی‌داری مشاهده نمی‌شود (۰/۰۵ < P، ۰/۰۴ = r).

پیش از انجام آزمون رگرسیون مفروضه‌های زیربنایی آن (رعایت حجم نمونه؛ عدم مشاهده داده‌های مفقود؛ استقلال باقی‌مانده‌ها؛ عدم هم‌خطی چندگانه و عدم مشاهده داده‌های دور افتاده) بررسی و تأیید شد. پس از آن مدل رگرسیونی انجام و اطلاعات به دست آمده در جدول شماره ۲ خلاصه شده است.

جدول ۲. خلاصه مدل رگرسیونی

مدل رگرسیونی	متغیرهای پیش‌بین	R	R Square	Adj R Square	F	Sig
چندگانه (هم‌زمان)	تصویر بدنی تیپ‌های شخصیتی ترس از ارزیابی منفی	۰/۳۹	۰/۱۵۹	۰/۱۵۱	۲۰/۵	۰/۰۰۱

در جدول شماره ۲ نوع ورود متغیرها به مدل (استاندارد یا هم‌زمان)، ضریب هم‌بستگی، ضریب تعیین، ضریب تعیین سازگار شده، سطح معنی‌داری مشخص شده است. این جدول نشان می‌دهد متغیرهای مطالعه

[1] Levin

[Downloaded from jnip.ir on 2026-11-13]

(تصـویر بدنی، تیپ‌های شـخصـیتی و ترس از ارزیابی منفی) در ترکیب با یکدیگر نزدیک به ۱۵ درصـد از واریانس نمرات گرایش به اعتیاد را پیش‌بینی می‌کنند.

جدول ۳. ضرایب رگرسیونی

مدل	B	Beta	T	Sig	Tolerance	VIF
مقدار ثابت	۱۲۱/۳	–	۱۰/۱	۰/۰۰۱	–	–
تصویر بدنی	-۰/۳۵	-۰/۳۷	-۷/۲	۰/۰۰۶	۰/۹۸	۱/۰۱
تیپ‌های شخصیتی	-۰/۴۲	-۰/۱	-۱/۷	۰/۰۴	۰/۸	۱/۲
ترس از ارزیابی منفی	-۰/۱۱	-۰/۰۳	-۰/۵	۰/۶	۰/۸	۱/۲

مطابق با اطلاعات موجود در جدول شـماره ۳، تصـویر بدنی (β=-۰/۳۷) و تیپ‌های شـخصـیتی (β-۰/۱۰) می‌توانند به‌شـکل معنی‌داری در سـطح ۰/۰۱ واریانس نمرات گرایش به اعتیاد را پیش‌بینی کنند اما ترس از ارزیابی منفی توانایی پیش‌بینی گرایش به اعتیاد را ندارد (P > ۰/۰۵).

بحث و نتیجه گیری

هدف این پژوهش تعیین رابطه بین تصـویر بدنی، ترس از ارزیابی منفی و تیپ‌های شـخصـیتی با گرایش به اعتیاد دانشـجویان بود. نتایج این تحقیق نشـان داد که بین متغیرهای تصـویر بدنی و تیپ‌های شـخصـیتی با گرایش به اعتیاد رابطه معنی‌داری وجود دارد و علاوه‌برآن این متغیرها در ترکیب با یکدیگر توانایی پیش‌بینی نمرات گرایش به اعتیاد دانشـجویان را دارند اما در این بین ترس از ارزیابی منفی هیچ نقشـی در پیش‌بینی گرایش به اعتیاد ندارد. نتایجی که با یافته‌های حاصـل از تحقیقات لی و همکاران (۲۰۱۵)، رمسـیر وینتر و همکاران (۲۰۱۷)، رن و همکاران (۲۰۱۸)، رمسـیر وینتر و همکاران (۲۰۱۹)، اسـتراند و همکاران (۲۰۲۱)؛ صـادق‌زاده و صـداقت (۱۳۹۹)، سـلیمانی و همکاران (۱۴۰۰)، آرگیریو[1] و همکاران (۲۰۱۸)، سـکورا و همکاران (۲۰۲۰)، فریسـر[2] و همکاران (۲۰۲۱)، انور و همکاران (۲۰۲۳) هم‌سـو و یافته‌های اسـدی و نجفی (۱۳۹۷)؛ طلعت و اسـلام (۲۰۱۲)، هول[3] و همکاران (۲۰۱۶)، لمیر[4] و همکاران (۲۰۱۹)، لئو و همکاران (۲۰۲۳) ناهم‌سو بود.

1. Argyriou
2. Fraser
3. Howell
4. Lemyre

[Downloaded from jnip.ir on 2026-11-13]

در تبیین این یافته‌ها می‌بایست اشاره نمود که تصویر بدنی یک ساختار چند بعدی است که افکار، احساسات و ادراکات یک فرد در مورد ظاهر فیزیکی خود را در بر می‌گیرد. این مفهوم به طور گسترده‌ای به‌عنوان یک عامل مهم در ایجاد و حفظ اختلالات روانی مختلف از جمله اختلالات خوردن، افسردگی و اضطراب شناخته شده است (هان[1] و همکاران، ۲۰۲۳؛ کللند[2] و همکاران، ۲۰۲۳). با این‌حال، نقش تصویر بدنی در پیش‌بینی گرایش به اعتیاد به مواد مخدر کمتر مورد توجه قرار گرفته است. به تصویر کشیدن استانداردهای زیبایی غیرواقعی توسط رسانه‌ها، همراه با مقایسه‌های اجتماعی در پلتفرم‌هایی مانند رسانه‌های اجتماعی، می‌تواند به ادراک منفی تصویر بدن و احساس بی‌کفایتی موجب شود. این تصورات منفی از بدن ممکن است افراد را به درگیر شدن در مکانیسم‌های مقابله‌ای ناسازگار، مانند مصرف مواد، به‌عنوان وسیله‌ای برای فرار یا بی‌حس کردن احساسات ناراحت‌کننده‌شان سوق دهد (رن و همکاران، ۲۰۱۸).

در این ارتباط یکی از مکانیسم‌های بالقوه‌ای که در زمینه نقش تصویر بدنی در پیش‌بینی گرایش به اعتیاد به مواد مخدر وجود دارد، نقش سوگیری‌های شناختی مرتبط با بدن است. این سوگیری‌ها تمایل به توجه انتخابی، تفسیر و به خاطر سپردن اطلاعاتی را بیان می‌دارد که موجب شکل‌گیری باورهای منفی در مورد تصویر بدنی فرد می‌شود (لی و همکاران، ۲۰۱۵). افراد مبتلا به نارضایتی از تصویر بدنی ممکن است بیشتر بر روی نقص‌های ادراک‌شده خود تمرکز کنند و احساسات منفی بسیاری را به ظاهر فیزیکی خود نسبت دهند. این سوگیری شناختی می‌تواند به افزایش آسیب‌پذیری در ایجاد اختلالات مرتبط با مصرف مواد کمک کند، زیرا افراد ممکن است از مواد مخدر به‌عنوان وسیله‌ای برای کاهش ادراک منفی از خود و تقویت خلق‌وخوی خود استفاده کنند. از سوی دیگر نگرانی‌های مربوط به تصویر بدن می‌تواند میل به فرار از ادراک منفی و فشارهای اجتماعی حاصل شده از آن‌را ایجاد کند. استفاده از مواد مخدر، می‌تواند احساس آرامش موقت، اعتمادبه‌نفس یا تغییر حالت ذهنی را ایجاد کند. این فرار از واقعیت و افزایش عزت نفس می‌تواند احتمال گرایش به مصرف مداوم مواد مخدر را تقویت کند (رمسیر وینتر و همکاران، ۲۰۱۹).

[1]. Han
[2]. Cleland

[Downloaded from jnip.ir on 2026-11-13]

علاوه بر آن عوامل اجتماعی-فرهنگی نیز نقش بسزایی در شکل دادن به تصورات بدنی و گرایش به مصرف مواد دارند. تصویر رسانه‌ای از تیپ‌های بدنی ایده آل، استانداردهای زیبایی اجتماعی و تأثیر همسالان می‌تواند به نارضایتی بدن کمک کند (استراند و همکاران، ۲۰۲۱). در تلاش برای انطباق با این استانداردها یا تناسب با گروه‌های اجتماعی همسالان، افراد ممکن است به مصرف مواد مخدر به‌عنوان راهی برای پذیرش یا ارتقای موقعیت اجتماعی خود دست بزنند. مصرف مواد مخدر، سیستم پاداش مغز را فعال می‌کند، شرایطی که منجر به احساسات لذت‌جویی و تقویت رفتار می‌شود و از این طریق نیز بر ارتقای احتمال سوء مصرف موادمخدر اثرگذار هستند (راجرز و همکاران، ۲۰۲۳).

در کنار تصویر بدنی، نقش تیپ‌های شخصیتی در پیش‌بینی گرایش به اعتیاد نیز در این تحقیق تأیید شد. شخصیت مدت‌هاست که به عنوان یک عامل احتمالی در تعیین گرایش افراد به مصرف موادمخدر مورد مطالعه قرار گرفته است. یکی از چارچوب‌هایی که معمولاً برای مطالعه و بررسی شخصیت افراد مورد استفاده قرار می‌گیرد دسته‌بندی کردن ویژگی‌های و صفات مختلف در قالب تیپ‌های شخصیتی است که یکی از رایج‌ترین آن‌ها طبقه‌بندی تیپ A و تیپ B است که هر کدام با صفات متمایزی همراه هستند (کراپلین و همکاران، ۲۰۲۲). شخصیت‌های تیپ A با ویژگی‌هایی مانند جاه طلبی، رقابت پذیری، ریسک‌پذیری و بی حوصلگی مشخص می‌شوند؛ ویژگی‌هایی که می‌توانند در صورت شدید بودن (حالت افراطی یافتن) پیامدهای منفی بسیاری برای فرد داشته باشند، پیامدهایی مانند افزایش تمایل به انجام رفتارهای پرخطر و ریسکی، از جمله مصرف موادمخدر (سلیمانی و همکاران، ۱۴۰۰).

یکی از جنبه‌های شخصیت تیپ A که ممکن است در گرایش به مصرف مواد مؤثر باشد، سطوح بالای استرس و اضطرابی است که این افراد تجربه می‌کنند. شخصیت‌های تیپ A به کمال گرا بودن شهرت داشته و اغلب از خود انتظارات زیادی دارند، عاملی که می‌تواند فشار و استرس زیادی برای آن‌ها ایجاد کند. این افراد هنگامی که با موقعیت‌های استرس زا مواجه می‌شوند، ممکن است به مواد مخدر به عنوان راهی برای مقابله و کسب آرامش روی آورند، زیرا مواد مخدر می‌تواند یک فرار موقت از نگرانی‌ها و اضطراب‌های آنها باشد (صادق‌زاده و صداقت، ۱۳۹۹). علاوه بر این، شخصیت‌های تیپ A اغلب از سطح تحریک‌پذیری و

[Downloaded from jnip.ir on 2026-11-13]

هیجان‌پذیری بالایی نیز برخوردارند. این افراد ممکن است برای ارضای این نیاز به دنبال فعالیت‌های هیجان انگیز باشند و مصرف مواد مخدر را می‌توان راهی برای ارضای این نیاز دانست. مواد مخدر می‌تواند ادراکات و احساسات را تغییر داده و حس سرخوشی و هیجانی را ایجاد کند که ممکن است برای افراد نوع A که دائماً به دنبال چالش‌ها و تجربیات جدید هستند، جذاب باشد (آرگیریو و همکاران، ۲۰۱۸).

عامل دیگری که ممکن است در گرایش شخصیت‌های تیپ A به مصرف مواد مؤثر باشد، تکانشگری است. افراد تیپ A اغلب بدون فکر کردن و در نظر گرفتن پیامدهای احتمالی رفتارهایشان عمل می‌کنند. این تکانشگری ممکن است آنها را به استفاده از مواد مخدر سوق دهد بدون اینکه به طور کامل خطرات مربوط به آن را درک کنند، زیرا بیشتر رضایت یا هیجان فوری مصرف مواد برای آن‌ها اهمیت دارد. هم‌چنین شخصیت‌های تیپ A اغلب رقابت‌جو بوده و به‌صورت دائمی تمایل برتر و برنده بودن دارند. این انگیزه برای موفقیت دائمی (دائماً برنده بودن) گاهی اوقات می‌تواند منجر به احساس شکست ناپذیری یا این باور شود که آنها فراتر از قوانین یا پیامدهایی هستند که ممکن است دیگران با آن مواجه شوند. این احساس برتری ممکن است به درگیر شدن در رفتارهای مخاطره‌آمیزی مانند مصرف مواد مخدر منجر شود، زیرا افراد نوع A ممکن است بر این باور باشند که قادر به مدیریت پیامدها یا اجتناب از نتایج منفی آن هستند (فروردا و تکالچیچ[1]، ۲۰۲۰).

از سوی دیگر شخصیت‌های تیپ B با ویژگی‌هایی مانند عدم رقابت‌طلبی، صبوری، انعطاف پذیری و خلاقیت مشخص می‌شوند. این ویژگی‌های مثبت می‌تواند تا حد بسیار زیادی موجب کاهش تمایل به انجام رفتارهای پرخطر مخصوصاً مصرف مواد مخدر گردد اما افراد دارای این ویژگی‌ها نیز می‌توانند به دلایل مختلفی به‌مصرف موادمخدر روی آورند. افراد با شخصیت نوع B ممکن است بیشتر در معرض فشار همسالان و تأثیرات اجتماعی باشند عاملی که می‌تواند در مستعدسازی آن‌ها به مصرف موادمخدر نقش داشته باشد. این افراد ممکن است به‌دلیل طرد اجتماعی به‌دنبال موقعیت‌هایی باشند که در آن‌ها توسط همسالان و دوستانشان بیشتر مورد پذیرش قرار گیرند به‌همین سبب ممکن است بیشتر تحت تأثیر همسالان

[1]. Ferwerda & Tkalčič

[Downloaded from jnip.ir on 2026-11-13]

خود قرار گرفته و برای پذیرش در جمع آن‌ها دست به رفتارهای پرخطر بزنند. تمایل به ارتباطات و روابط اجتماعی ممکن است افراد با شخصیت نوع B را به سمت استفاده از مواد مخدر به عنوان راهی برای پیوند با دیگران و احساس تعلق سوق دهد (سگون مارتینز و همکاران[1]، ۲۰۲۲).

هم‌چنین افراد با شخصیت نوع B اغلب با ویژگی درون‌نگری مشخص می‌شوند. این ویژگی ممکن است فرد را بیشتر مستعد مصرف مواد مخدر به عنوان نوعی خودکاوی نماید بدین معنا که ماهیت درون‌نگر و تأملی افراد با شخصیت نوع B می‌تواند آنها را به مصرف مواد به عنوان راهی برای دستیابی به بینش‌های جدید و عمیق‌تر کردن درک از خود و دنیای اطرافشان سوق دهد (سکورا و همکاران، ۲۰۲۰). در نهایت افراد با شخصیت نوع B ممکن است به‌دلیل طرد توسط دوستان و هم‌سالان و نیز مقایسه‌های مختلف توسط والدین و مربیان دچار حس ناامیدی و افسردگی شوند و به مواد مخدر به عنوان ابزاری برای مقابله با این احساسات و مشکلات عاطفی روی آورند. این افراد ممکن است از مواد مخدر به عنوان راهی برای خود درمانی و مقابله با احساسات دردناک و منفی خود استفاده کنند زیرا فایده موادمخدر برای تسکین موقت درد و ناراحتی عاطفی می‌تواند برای افراد با شخصیت نوع B جالب توجه و فریبنده باشد.

از طرفی دیگر عدم تأثیر ترس از ارزیابی منفی نشان می‌دهد که این سازه به طور مستقیم در گرایش افراد به اعتیاد نقشی ندارد. ترس از ارزیابی منفی به ترس از قضاوت یا ارزیابی منفی توسط دیگران اشاره دارد که می‌تواند منجر به اضطراب اجتماعی و رفتارهای اجتنابی شود. اما درحالی‌که ترس از ارزیابی منفی با پیامدهای روان‌شناختی مختلفی همراه بوده است، عدم اهمیت آن در پیش‌بینی گرایش به اعتیاد در این مطالعه نشان می‌دهد که عوامل دیگر ممکن است تأثیر قوی‌تری در این زمینه داشته باشند. همه افراد به ترس از ارزیابی منفی یا استرس به یک شکل پاسخ نمی‌دهند. برخی از افراد ممکن است مکانیسم‌های مقابله‌ای مؤثر یا انعطاف‌پذیری بالایی داشته باشند که علی‌رغم ترس از ارزیابی منفی، آن‌ها را از روی آوردن به مصرف مواد محافظت می‌کند.

[1]. Segun-Martins

[Downloaded from jnip.ir on 2026-11-13]

علاوه بر آن مصرف مواد و اعتیاد به آن پدیده پیچیده‌ای است که عوامل متعددی مانند استعدادهای ژنتیکی، تأثیرات محیطی، عوامل اجتماعی و فرآیندهای روانی را در بروز آن اثرگذار هستند. درحالی‌که ترس از ارزیابی منفی ممکن است به اثرات منفی مختلفی داشته باشد اما بعید است که تنها یا اصلی‌ترین عامل تعیین‌کننده باشد. عوامل دیگری مانند ویژگی‌های شخصیتی، تأثیر همسالان، در دسترس بودن مواد، شرایط زمینه‌ای سلامت روان و انگیزه‌های شخصی، نقش برجسته‌تری در گرایش به مصرف مواد و اعتیاد نسبت به آن دارند.

به‌طور کلی باید اشاره نمود که اعتیاد به مواد مخدر یا سوءمصرف مواد به عنوان یک معضل اجتماعی فراگیر، مزمن و پیشرونده شناخته می‌شود که بیانگر نیاز اجباری به مصرف یک ماده با وجود پیامدهای منفی آن است. ویژگی اصلی این حالت احساس ناتوانی مضاعفی را در کنترل و مدیریت مصرف موادمخدر است شرایطی که می‌تواند خطرات کاملاً جدی را برای افراد و کل جامعه در تمام جنبه‌های زندگی به همراه داشته باشد. با توجه به پیامدهای ناسازگارانه‌ی مصرف مواد مخدر، پرداختن به عوامل مرتبط با این پدیده حائز اهمیت دو چندان است. به‌همین سبب این مطالعه با هدف تعیین رابطه بین تصویر بدنی، ترس از ارزیابی منفی و تیپ‌های شخصیتی با گرایش به اعتیاد دانشجویان بود. نتایج این تحقیق نشان داد که بین متغیرهای تصویر بدنی و تیپ‌های شخصیتی با گرایش به اعتیاد رابطه معنی‌داری وجود دارد و علاوه‌برآن این متغیرها در ترکیب با یکدیگر تولنایی پیش‌بینی نمرات گرایش به اعتیاد دانشجویان را دارند اما در این بین ترس از ارزیابی منفی هیچ نقشی در پیش‌بینی گرایش به اعتیاد ندارد.

این پژوهش نیز هم‌چون سایر پژوهش‌ها دارای محدودیت‌هایی بود. نخستین محدودیت این مطالعه ناتوانی در کنترل متغیرهایی مثل وضعیت هوشی، وضعیت اقتصادی و اجتماعی دانشجویان بود، مسئله‌ای که می‌تواند تعمیم نتایج را با چالش‌هایی روبه‌رو سازد، بنابراین پیشنهاد می‌شود در مطالعات آینده نسبت به کنترل کردن این موارد اقدام شود. دیگر محدودیت این مطالعه ناتوانی در بهره‌گیری از روش‌های نمونه‌گیری تصادفی به‌شکل مستقیم بود، مسئله‌ای که پژوهشگران را ناچار به استفاده از نمونه‌گیری دردسترس به‌صورت مجازی نمود به همین واسطه پیشنهاد می‌شود که در مطالعات آتی از روش‌های نمونه‌گیری تصادفی به

[Downloaded from jnip.ir on 2026-11-13]

صورت مستقیم بهره گرفته شود. ضمناً با توجه به شیوع روزافزون مصرف موادمخدر در بین اقشار مختلف مردم خصوصاً جوانان و نیز تأثیر تیپ‌های شخصیت و تصویر بدنی بر افزایش تمایل به مصرف آن‌ها، پیشنهاد می‌شود مسئولان مربوطه نسبت به برگزاری همایش‌ها و کارگاه‌های آموزشی اقدام نموده تا ضمن آگاه‌سازی جوانان از پیامدهای مصرف موادمخدر، تا حد امکان از بروز آن در سالیان آتی پیشگیری نمایند علاوه بر آن پیشنهاد می‌شود نسبت به شناسایی ویژگی‌های شخصیتی و نگرش‌های خاص بدنی (تن انگاره) اقداماتی صورت گیرد تا بدین وسیله از بروز اعتیاد و پیامدهای آسیب‌زای آن پیشگیری شود.

تقدیر و تشکر

پژوهشگران از تمام دانشجویانی که در این تحقیق حضور داشته و دستیابی به نتایج معتبر را ممکن ساختند، کمال تشکر را دارند.

تعارض منافع

این پژوهش برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد نویسنده سوم بوده و برهمین اساس پژوهشگران هیچ‌گونه تعارض منافعی را گزارش نمی‌کنند.

منابع

آل بویه، سمیرا و جعفری، اصغر (۱۴۰۰). پیش بینی عاطفه مثبت و منفی بر اساس شفقت به خود با نقش واسطه‌ای تیپ‌های شخصیتی A و B در مراقبین بیماران آلزایمر. *سنجش و پژوهش در مشاوره کاربردی*، ۳(۴)، ۱۴-۱.

ابراهیم پور، محمد؛ پادیاب، عبدالخالق؛ احمدی، صادق و صادقی، میثم. (۱۴۰۱). پیش‌بینی اعتیادپذیری به مواد دانش‌آموزان: نقش نگرانی، نشخوار فکری و ناگویی هیجانی. *تازه‌های علوم شناختی*، ۲۴(۱)، ۶۹-۵۶.

اسدی، زهرا و نجفی، محمود. (۱۳۹۷). مقایسه پرخاشگری، افسردگی، اضطراب، استرس و ترس از ارزیابی منفی در بین افراد معتاد و عادی. *روانشناسی بالینی و شخصیت*، ۱۶(۱)، ۱۸۶-۱۷۹.

اسدی، سهند؛ شریفی، نسترن و طاهری، افسانه. (۱۴۰۱). روابط ساختاری ابعاد شخصیتی هورنای و تاب‌آوری با گرایش به اعتیاد در دانشجویان. *علوم روانشناختی*، ۲۱(۱۱۹)، ۲۲۴۸-۲۲۳۱.

بهزاد، سارا؛ خدابخشی کولایی، آناهیتا و تقوایی، داوود. (۱۳۹۴). مقایسه تصویر بدنی، کیفیت خواب و رضایت زناشویی در زنان مصرف کننده و غیرمصرف کننده مواد. *سلامت اجتماعی*، ۳(۱)، ۴۰-۳۱.

بیانلو، اعظم، و جعفری هرندی، رضا. (۱۴۰۰). نقش ترس از ارزیابی منفی دیگران در پیش بینی ابعاد خلاقیت دانشجویان. *دانش و پژوهش در روانشناسی کاربردی*، ۲۲(۳)، ۱۲۸-۱۲۰.

[Downloaded from jnip.ir on 2026-11-13]

ترکمانی، حسین؛ قاسمی مطلق، مهدی؛ اسماعیلی شاد، بهرنگ و محمدی پور، محمد. (۱۴۰۱). پیش‌بینی گرایش به اعتیاد دانشجویان: نقش طرحواره‌های ناسازگار اولیه و تنظیم شناختی هیجان. *مجله دانشکده بهداشت و انستیتو تحقیقات بهداشتی*، ۲۰(۱)، ۸۰-۶۹.

حیدری، فریبا؛ شاه اسماعیلی، آرمیتا و اسلامی شهربابکی، مهین (۱۴۰۱). مقایسه تیپ‌های شخصیتی و نارسایی هیجانی درافراد وابسته به مواد اپیوئیدی با و بدون مصرف شیشه (متامفتامین) مراجعه کننده به مراکز درمان سوء مصرف مواد در شهر کرمان و افراد سالم در سال ۹۹. *اپیدمیولوژی ایران*، ۱۸(۱)، ۷۸-۶۹.

دژکام، نجمه؛ زربخش بحری، محمدرضا و خانه کشی، علی. (۱۴۰۱). مدل ساختاری گرایش به اعتیاد دانشجویان براساس مؤلفه‌های تحمل پریشانی، تمایزیافتگی و دشواری تنظیم هیجان با میانجی گری تکانشگری. *مجله دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی مشهد*، ۶۵(۲)، ۷۷۱-۷۵۴.

رقیبی، مهوش و میناخانی، غلامرضا (۱۳۹۰). ارتباط مدیریت بدن با تصویر بدنی و خودپنداره. *دانش و پژوهش در روانشناسی کاربردی*، ۱۲(۴)، ۸۱-۷۲.

زرگر، یداله؛ نجاریان، بهمن و نعامی، عبدالزهرا (۱۳۸۷). بررسی رابطه ویژگی‌های شخصیتی (هیجان خواهی، ابراز وجود، سرسختی روانشناختی)، نگرش مذهبی و رضایت زناشویی با آمادگی اعتیاد به مواد مخدر در کارکنان یک شرکت صنعتی در اهواز. *علوم تربیتی و روانشناسی*، ۱۵(۱)، ۱۲۰-۹۹.

سلیمانی، ربابه؛ رنجبریان، طناز؛ یحیی زاده، آیدا و موسایی، مونا. (۱۴۰۰). اثر ویژگی شخصیتی تیپ D بر روی شدت اعتیاد و کیفیت زندگی در افراد تحت درمان نگهدارنده با متادون. *مددکاری اجتماعی*، ۹(۳۳)، ۱۱-۵.

صادق زاده، مرضیه و صداقت، مستوره. (۱۳۹۹). رابطه اعتیاد با افسردگی، همسر آزاری و تیپ‌های شخصیتی معتادین. *سنجش و پژوهش در مشاوره کاربردی*، ۲(۲)، ۹۸-۸۵.

عظیمی، حکیم و سلیمانی، اسماعیل. (۱۳۹۹). مقایسه پریشانی روان شناختی، تکانشگری و تیپ شخصیتی D بین دانشجویان دارای نگرش مثبت و منفی به اعتیاد. *اعتیاد پژوهی*، ۱۴(۵۷)، ۱۷۰-۱۵۱.

عقدکی، فریده و صدیقی ارفعی، فریبرز. (۱۴۰۲). نقش حمایت اجتماعی ادراک شده و خشم در پیش بینی گرایش به اعتیاد نوجوانان. *فصلنامه علمی اعتیادپژوهی*، ۱۷(۶۷)، ۲۴۴-۲۲۹.

علیپور، علیرضا؛ عباسی اسفجیر، علی اصغر و رحمانی، علی. (۱۴۰۱). بررسی عوامل اجتماعی فرهنگی مرتبط با تغییر در گرایش به اعتیاد دانشجویان اردبیل. *تغییرات اجتماعی – فرهنگی*، ۱۹(۲)، ۱۵۷-۱۳۹.

غفارزاده، ناصر؛ ساکن آذری، رعنا؛ عبدالله‌پور، محمد آزاد و محب، نعیمه. (۱۴۰۱). پیش‌بینی خودناتوان‌سازی تحصیلی بر اساس ترس از ارزیابی منفی، باورهای فراشناختی، کمال‌گرایی با توجه به نقش واسطه‌ای جهت‌گیری هدف در دانش‌آموزان: ارائه مدل ساختاری. *تازه‌های علوم شناختی*، ۲۴(۲)، ۵۶-۴۳.

قدرتی، علی؛ محمدی پور، محمد و مفاخری، عبدالله. (۱۴۰۱). رابطه سبک‌های فرزندپروری و خودکارآمدی با گرایش به مواد مخدر در دانشجویان: نقش میانجی تکانشگری. *اعتیادپژوهی*، ۱۶(۶۳)، ۶۴-۴۳.

[Downloaded from jnip.ir on 2026-11-13]

کامکار، شبنم؛ فرخی، نورعلی؛ سلیمی بجستانی، حسین و مردانی راد، مژگان. (۱۳۹۹). تدوین و آزمون مدل علی گرایش به اعتیاد دانشجویان بر اساس متغیرهای تحمل پریشانی و تمایز یافتگی با میانجی‌گری ناگویی هیجانی. *اعتیاد پژوهی*، ۱۴(۵۵)، ۴۶-۲۹.

محمدنژاد، عارفه و سلیمانی، اسماعیل. (۱۳۹۸). بررسی رابطه وقایع استرس زای زندگی با آمادگی به اعتیاد: ارائه مدل با آزمون نقش تعدیل کنندگی تیپ شخصیتی D. *اعتیاد پژوهی*، ۱۳(۵۳)، ۱۹۵-۱۷۷.

مهرابی‌زاده هنرمند، مهناز؛ نجاریان، بهمن و بهارلو، رؤیا. (۱۳۷۸). رابطه کمال گرایی و اضطراب اجتماعی در دانشجویان شهید چمران اهواز. *روانشناسی*، ۳(۳)، ۲۴۸-۲۳۱.

نادری فر، نسرین؛ اکبری، بهمن و صادقی، عباس. (۱۴۰۳). مدل یابی معادلات ساختاری رابطه بین ویژگی‌های شخصیتی با گرایش به اعتیاد در نوجوانان: نقش میانجی گر بهزیستی هیجانی. *علوم روانشناختی*، ۲۳(۱۳۳)، ۱۲۸-۱۱۳.

Adams, A. J., Banister, S. D., Irizarry, L., Trecki, J., Schwartz, M., & Gerona, R. (2017). “Zombie” outbreak caused by the synthetic cannabinoid AMB-FUBINACA in New York. *New England journal of medicine*, *376*(3), 235-242.

Apalkova, Y., Butovskaya, M. L., Shackelford, T. K., & Fink, B. (2021). Personality, aggression, sensation seeking, and hormonal responses to challenge in Russian alpinists and special operation forces. *Personality and individual differences*, *169*, 110238.

Argyrides, M., & Kkeli, N. (2013). Multidimensional body-self relations questionnaire-appearance scales: Psychometric properties of the Greek version. *Psychological Reports*, *113*(3), 885-897.

Cash, T. F., Ancis, J. R., & Strachan, M. D. (1997). Gender attitudes, feminist identity, and body images among college women. *Sex Roles*, *36*, 433-447.

Ceceli, A. O., Bradberry, C. W., & Goldstein, R. Z. (2022). The neurobiology of drug addiction: cross-species insights into the dysfunction and recovery of the prefrontal cortex. *Neuropsychopharmacology*, *47*(1), 276-291.

Cheron, J., & Kerchove d’Exaerde, A. D. (2021). Drug addiction: from bench to bedside. *Translational Psychiatry*, *11*(1), 424-445.

Cleland, L., Kennedy, H. L., Pettie, M. A., Kennedy, M. A., Bulik, C. M., & Jordan, J. (2023). Eating disorders, disordered eating, and body image research in New Zealand: a scoping review. *Journal of Eating Disorders*, *11*(1), 1-52.

Downing, V. R., Cooper, K. M., Cala, J. M., Gin, L. E., & Brownell, S. E. (2020). Fear of negative evaluation and student anxiety in community college active-learning science courses. *CBE—Life Sciences Education*, *19*(2), ar20.

DuPont, R. L., Han, B., Shea, C. L., & Madras, B. K. (2018). Drug use among youth: national survey data support a common liability of all drug use. *Preventive medicine*, *113*, 68-73.

Ferwerda, B., & Tkalčič, M. (2020). Exploring the prediction of personality traits from drug consumption profiles. In *Adjunct publication of the 28th ACM conference on user modeling, adaptation and personalization* (pp. 2-5).

Han, B., Du, G., Yang, Y., Chen, J., & Sun, G. (2023). Relationships between physical activity, body image, BMI, depression and anxiety in Chinese college students during the COVID-19 pandemic. *BMC Public Health*, *23*(1), 1-11.

[Downloaded from jnip.ir on 2026-11-13]

Katahira, K., Kunisato, Y., Yamashita, Y., & Suzuki, S. (2020). Commentary: A robust data-driven approach identifies four personality types across four large data sets. *Frontiers in big Data*, *3*, 8.

Kräplin, A., Kupka, K. F., Fröhner, J. H., Krönke, K. M., Wolff, M., Smolka, M. N., ... & Goschke, T. (2022). Personality Traits Predict Non-Substance Related and Substance Related Addictive Behaviours. *Sucht*. *68*(5), 263–277.

Levin, R. I. (2011). Statistics for management. Pearson Education India.

Li, Y., He, L., Zhuang, K., Wu, X., Sun, J., Wei, D., & Qiu, J. (2020). Linking personality types to depressive symptoms: A prospective typology based on neuroticism, extraversion and conscientiousness. *Neuropsychologia*, *136*, 107289.

Lüscher, C., Robbins, T. W., & Everitt, B. J. (2020). The transition to compulsion in addiction. *Nature Reviews Neuroscience*, *21*(5), 247-263.

Miller, M., Kiverstein, J., & Rietveld, E. (2020). Embodying addiction: A predictive processing account. *Brain and cognition*, *138*, 105495.

O'Riordan, A., Howard, S., Keogh, T. M., & Gallagher, S. (2023). Type D personality is associated with lower cardiovascular reactivity to stress in women. *Psychology & health*, *38*(11), 1515-1535.

Ramseyer Winter, V., Cook, M., Pekarek, E., & Ward, M. (2019). Sex and substances: Does body image play a role?. *Journal of Substance Use*, *24*(6), 672-676.

Rathus, S. A., & Nevid, J. S. (1989). Stress: What it is and what it does. *Psychology and the Challenges of Life. Adjustment and Growth,*, 181-229.

Ren, L., Xu, Y., Guo, X., Zhang, J., Wang, H., Lou, X., ... & Tao, F. (2018). Body image as risk factor for emotional and behavioral problems among Chinese adolescents. *BMC Public Health*, *18*, 1-10.

Rodgers, R. F., Laveway, K., Campos, P., & de Carvalho, P. H. B. (2023). Body image as a global mental health concern. *Cambridge Prisms: Global Mental Health*, *10*, e9.

Sebri, V., Durosini, I., Triberti, S., & Pravettoni, G. (2021). The Efficacy of Psychological Intervention on Body Image in Breast Cancer Patients and Survivors: A Systematic-Review and Meta-Analysis. *Frontiers in Psychology, 12*.

Segun-Martins, I. O., Dennis, U. D., & Ilori, O. P. (2022). Peer pressure and social adjustment as predictive indicators of substance abuse among selected sample of psychiatric patients in a teaching hospital in south-west, Nigeria. *Journal of Clinical Review & Case Reports 7 (10): 122*, *127*.

Skóra, M. N., Pattij, T., Beroun, A., Kogias, G., Mielenz, D., de Vries, T., ... & Müller, C. P. (2020). Personality driven alcohol and drug abuse: New mechanisms revealed. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, *116*, 64-73.

Strand, M., Fredlund, P., Boldemann, C., & Lager, A. (2021). Body image perception, smoking, alcohol use, indoor tanning, and disordered eating in young and middle-aged adults: findings from a large population-based Swedish study. *BMC Public Health*, *21*(1), 1-12.

Talat, K., & Aslam, N. (2012). Fear of negative evaluation and psychological distress among patients of drug addiction. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*, *38*(3), 44-54.

[Downloaded from jnip.ir on 2026-11-13]

Watson, D. and Friend, R (1969). Measurement of social-evaluative anxiety, Journal of Consulting and Clinical psychology, 33, 448-457.

Weed, N. C., & Butcher, J. N. (1992). The MMPI-2: Development and research issues. *Advances in psychological assessment*, 131-163.

[Downloaded from jnip.ir on 2026-11-13]

فصلنامه ایده های نوین روانشناسی
دوره ۲۳، شماره ۲۷، زمستان ۱۴۰۳

The Relationship Between Body Image, Fear of Negative Evaluation and Personality Type with Addiction Tendency

Nahid Babaei Amiri, AliAakbar salahi, Sanaz Salkhordeh*
1 Department of Psychology, Yadegar Imam (RA) Branch, Islamic Azad University, Shahr Ray, Iran
2 Department of Psychology, South Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
3 Department of Psychology, Research Sciences Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Abstract
The aim of the present study was to determine the relationship between body image, fear of negative evaluation and personality types with a tendency to addiction among students. This research was practical in terms of its purpose and descriptive of the type of correlation. The statistical population of this research included all students of Tehran Islamic Azad University, Research Sciences Unit, numbering 48,394, from among whom 330 samples were selected using the targeted and available sampling method. Data collection tools were Weed and Butcher (1992) addiction tendency questionnaires, Cash et al (1997) body image, Watson and Friend (1969) fear of negative evaluation, and Ratos (1987) personality types. Mean and standard deviation were used to describe the data, and Pearson's correlation test and multiple regression were used to infer the findings. The results of the research showed that there is no significant relationship between fear of negative evaluation and tendency to addiction ($P > 0.05$), but there is a significant positive relationship between body image and personality types and tendency to addiction. Therefore, these two variables in combination with each other predict nearly 15% of the addiction tendency scores ($P < 0.01$).

Keywords: Body Image, Fear of Negative Evaluation, Personality Types, Tendency to Addiction, Student

* Corresponding Author: Sanazsp52@gmail.com

[Downloaded from jnip.ir on 2026-11-13]